

Hız. Ebû Hureyre'nin Muhtâru's-sihâh'ta Referans Alınan Rivâyetleri

Sedat YILDIRIM*

“Abû Huraira’s Narrations
Referred to in the *Mukhtar
al-Şihâh*”

Abstract: In addition to having an important role in understanding Qur’an, which was revealed to the Prophet (pbuh), the Companions also have a prominent position in understanding the explanations the Prophet (pbuh) made concerning many topics either explained in Qur’an or not directly covered in Qur’an. The explanations the Prophet (pbuh) made in the aforementioned topics are called *hadîth* in the related terminology. Some of the Companions allocated special time to learning and teaching the *hadîth*s of the Prophet (pbuh), and even more they recited and listened *hadîth*s in turn, and they also conferred on these *hadîth* to each other. Among these Companions, Abû Huraira has a prominent position. This is because his interest and enthusiasm on this subject was on the highest degree, and he also accumulated his knowledge of *hadîth*s by staying by the Prophet (pbuh) until he passed away. This study analyses the narrations by Abû Huraira, who has a unique place in *hadîth* narration, in the dictionary work called *Mukhtar al-Şihâh* written by the linguist Muhammad Abû Bakr Ar-Râzî (d. 666/1268). These narrations were tried to be reinterpreted in accordance with certain words provided by Ar-Râzî having a key role in understanding them. The meanings given by Ar-Râzî for the difficult words taking part in the narrations were compared to the explanations previously made for the very same words, and the differences between them were mentioned. Additionally, in this study the narrations in *Mukhtar al-Şihâh* were both extracted (*takhrîj*), and their *sanad muntahâ* (beginning of the *sanad*) was analysed by researching them in terms of *al-jarh wa-l-ta’dîl*.

Tirmidhî’s content criticism employing criteria such as consistency of the *hadîth* with the

Citation: Sedat YILDIRIM, “Hız. Ebû Hureyre'nin *Muhtâru's-sihâh*'ta Referans Alınan Rivâyetleri” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XXI/1, 2023, pp. 65-77.

Keywords: *Hadîth*, Companions, Abû Huraira narrations, Muhammad b. Abû Bakr, *Mukhtar al-Şihâh*.

I. Giriş

Hadisler dünden bugüne İslamî ilimlerin muhtelif alanlarında dikkate alınarak referans alınmıştır. Şöyle ki hadis; tefsir, fıkıh, kelâm gibi alanlarda sıkça başvurulan kaynaklar arasındadır. Zira âyetlerin anlaşılması, İslami hükümler-

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniv., İslami İlimler Fak., Hadis, AĞRI, sedat0483@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5758-8229

Geliş: 28.01.2023

Yayın: 30.06.2023

rin istinbatı, İslam inanç sisteminin meydana gelmesi gibi konularda hadislerin önemli bir yere sahip olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.

İslam âlimleri tıpkı tefsir, fıkıh, kelâm alanlarıyla ilgili çalışmalarda olduğu gibi filoloji ve sözlük niteliğindeki çalışmalarda da hadislere müracaat etmişlerdir. Böylece tercih ettikleri kural ve izahâtları hadislerle de temellendirmeye çalışmışlardır. İşte Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî'nin (v. 666/1268 sonra) yazdığı *Muhtâru's-Sihâh* adlı çalışma da bu nitelikte yapılan çalışmalardandır. Nitekim Muhammed b. Ebû Bekir bazı kelimeler hakkında yaptığı açıklama ve yorumların doğruluğunu bazı hadisleri kaynak göstererek ortaya koymaya çalışmıştır.

Araştırmamızda Râzî'nin *Muhtâru's-Sihâh* adlı çalışmasında 630 hadis aktardığını tespit ettik. Fakat bu kadar hadisin bilimsel düzeyde incelenmesi bir makalenin sınırlarını aştığını düşündüğümüzden, araştırmamızı hadis rivâyeti açısından çok mühim bir konuma sahip olan Ebû Hüreyre'ye (r.a.) (v. 58/678) ait rivâyetler ile sınırlı tuttuk. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Muhammed b. Ebû Bekir'in mezkur eserinde Ebû Hüreyre'ye ait 5 rivâyet bulunmaktadır.

Biz söz konusu rivâyetleri öncelikle Râzî'nin ilgili kelimeye yönelik yaptığı açıklamayı vererek ele aldık. Daha sonra Râzî'nin naklettiği Ebû Hüreyre rivâyetini zikrettik. Nihayetinde ise rivâyette geçen kelime hakkında hadis literatüründe özellikle de garibü'l-hadis eserlerinde yapılan açıklamalara yer verdik. Böylece ayniyet ve farklılık arz eden izâh ve yorumların rivâyetin anlaşılmasındaki etkisine dikkat çektik. Daha sonra rivâyetin hadis usulü açısından derecesi ve sıhhat durumu hakkında da bilgi verdik.

Çalışmanın, öncelikle dilciler ile hadisçilerin rivâyetlere yönelik yaptıkları açıklamalar arasında bir karşılaştırma yapılarak aradaki farklılıkların tespit edilmesi, farklı yorumların hadis metninin anlaşılmasına etkisi, hadis rivâyeti hassasiyetinin sözlüklerdeki varlığının bilinmesi ve sözlüklerde geçen rivâyetlerin -kısmen de olsa- tahrirci gibi açılardan önem arz ettiği düşünülmektedir.

II. Ebû Hüreyre (v. 58/678) ve Hadis Rivâyeti

Ebû Hüreyre, -diğer bazı kişilerde de olduğu gibi- ismi konusunda farklı rivâyetler olsa da kendi ifadesine göre cahiliye dönemindeki ismi Abdüşşems'dir. Müslüman olduktan sonraki ismi Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Abdurrahman olarak değiştirilmiştir. Bir kediye şefkat göstererek ilgi duymasından dolayı kendisine Ebû Hüreyre denilmiştir¹ ki o bu künyesiyle tanınmıştır.

Bir rivâyete göre Hayber'in fethedildiği yılda müslüman olduğu söylenen Ebû Hüreyre, ilim için Hz. Peygamber'den (s.a.v.) hiç ayrılmamış ve (talebi üzerine) Hz. Peygamber (s.a.v.), duyduklarını unutmaması hususunda Ebû

¹ Ali b. Ebî Kerem Muhammed b. Muhammed İzzeddin b. Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1989), 5/318-319.

Hüreyre'ye teveccühte bulunmuştur.²

Binden fazla hadis rivâyet etmeleri sebebiyle müksirûn diye anılan yedi sahâbî arasında Ebû Hüreyre ilk sıradadır. Bâkî b. Mahled'den (v. 276/889) İbn Hazm'ın naklettiğine göre onun rivâyetleri mükerrerleriyle birlikte 5374'ü bulmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/) *el-Müsned*'indeki rivâyetleri 3862'dir. Bu rakamı 3848 veya 3879 olarak tesbit edenler de vardır. Ebû Hüreyre'nin Kütüb-i Sitte ile *el-Müsned'de ki* mükerrer olmayan rivâyetleri, M. Ziyâurrahman el-A'zamî'nin (v. 2019) tesbitine göre 1336 hadisten ibarettir. Ahmed Muhammed Şâkir (v.1958), *el-Müsned*'deki tekrarsız rivâyetlerinin 1579 olduğunu söylemiştir.³

Esasen Ebû Hüreyre'nin 5 binden fazla naklettiği hadislerin nerdeyse tamamını yine kendisi gibi sahâbî olan başka kişilerde aktarmıştır. Zira Ebû Hüreyre'nin tek başına naklettiği sahih hadis sayısı Muhammed Ziyaurrahman el-A'zamî'nin (v. 2020) araştırmasına göre 220'yi geçemediği⁴, günümüzde yapılan başka bir güncel araştırmaya göre ise bu sayının 110 hadis olduğu yönünde çok önemli bir malumat tespit edilmiştir.⁵ Dolayısıyla Ebû Hüreyre'nin aktardığı hadislerin tamamına yakınının kendisi gibi sahâbî olan birçok kişi tarafından da nakledildiği görülmekte ve yalnız başına aktardığı hadislerin -makul derecede- sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum Ebû Hüreyre'nin hadis bilgisi hakkında zaman zaman gündeme getirilen abartılı iddiaların ne kadar da isabetsiz olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Ebû Hüreyre'nin hafızasının çok güçlü olduğu, aldığı hadisleri aynen naklettiği haber verilmiştir. Bütün yaşantısını ilme vakfemiş olan Ebû Hüreyre'nin, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) duymadığı bazı hadisleri Hz. Ebû Bekir (v. 13/634), Hz. Ömer (v. 23/644), Nadra b. Ebî Nadra, Fadl b. Abbâs (v. 13/634 [?]), Übey b. Ka'b (v. 33/654), Üsâme b. Zeyd (v. 54/674) ve Hz. Âişe (v. 58/678) gibi sahâbîlerden dinlediği kaydedilmiştir. Kendisinden, bazı sahâbîlerin de hadis rivâyet etmesinin yanında muhacir ve ensar neslinden seviz yüz kişinin hadis rivâyet ettiği bilgisi aktarılmıştır.⁶

Öte yandan Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivâyet etmesi nedeniyle aldığı tep-

² İbn Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 5/320.

³ M. Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV, Yayınları, 1994), 10/162; Sedat Yıldırım, *Sahâbîler Arasındaki İhtilafların Hadisler Bağlamında Değerlendirilmesi* (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2022), 69.

⁴ Muhammed Ziyaurrahman el-A'zamî, *Ebû Hüreyre fi davi merviyâtih bi şevâhidihâ ve hâli infiradihâ*, (Mekke: Melik Abdulaziz Üniversitesi, Şeriat ve İslâmî Araştırmalar Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1393/1973), 6.

⁵ <https://ketabonline.com/ar/books/13115/read?part=1&page=1&index=3432407> (Erişim: 23/01/2023).

⁶ Mustafa Karataş, *Hadis Rivâyet Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 93. Bu husus için ayrıca bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/352-353; Yıldırım, *Sahâbîler Arasındaki İhtilafların Hadisler Bağlamında Değerlendirilmesi*, 70.

kileri ikna edici, makul cevap ve savunmayla savdığı da inkâr edilmez bir gerçektir. Şöyle ki bir rivâyette Abullah b. Ömer (v. 73/693) cenaze merasimine iştirak eden kişinin kazandığı ecir hakkında Ebû Hüreyre'den bir hadis iştirak üzerine, ona çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Ebû Hüreyre, İbn Ömer'in elini tutarak onu, Hz. Âişe'nin yanına götürmüş ve "Buna Rasûlullah'tan (s.a.v.) (mezkur hadisi) nasıl işittiğini haber ver!" demiş, Hz. Âişe (v. 58/678) de Ebû Hüreyre'nin doğru konuştuğunu söylemiştir. Daha sonra Ebû Hüreyre İbn Ömer'e hitaben "Ey Abdurrahman'ın babası vadide ağaç ekmek ve çarşılarda pazarlık (alış-veriş) yapmak beni Hz. Peygamber'den (s.a.v.) alı koymadı" demiştir. Bunun üzerine İbn Ömer: "Ey Ebû Hüreyre Rasûlullah'ı (s.a.v.) en iyi bilenimiz ve hadislerini en iyi ezberleyenimiz sensin." diyerek onun haklı olduğunu belirtmiştir.⁷

Hz. Âişe'nin Ebû Hüreyre'yi çok hadis rivâyet etmesi nedeniyle eleştirmesi üzerine ise Ebû Hüreyre: "Ey anneciğim seni onlardan (hadislerden) ayna ve sürmelik meşgul ederken, ben hadis talep ediyordum ve beni hiçbir şey onlardan (hadislerden) meşgul etmiyordu"⁸

Kaynaklarda geçen bir diğer rivâyette Ebû Hüreyre diyor ki: "İnsanlar Ebû Hüreyre çok hadis rivâyet ediyor diyorlar. Allah'a yemin olsun ki şu iki ayet olmasaydı bir hadis bile rivâyet etmezdim. Daha sonra "İndirdiğimiz açık delilleri ve hidâyet yolunu -kitapta onu insanlara apaçık göstermemizden sonra gizleyenler yok mu"⁹ şeklindeki (Bakara 159. âyetten), "(Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır.) Zira ben onların tevbelelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim." (Bakara 160.) âyetine kadar okudu."¹⁰ Daha sonra Ebû Hüreyre muhacirlerin çarşı pazarda alışveriş ile ensarın ise mallarıyla meşgul olduklarını; fakat kendisinin Hz. Peygamber'den (s.a.v.), karın tokluğuyla ayrılmadığını ve dolayısıyla onların duymadığını kendisinin duyduğunu ve onların ezberlemediğini kendisinin ezberlediğini söyleyerek¹¹ gerekçeli bir cevap vermiştir.

Ebû Hüreyre'ye gösterilen bu tepki kuşkusuz Ebû Hüreyre'yi hadis aktarmaktan vazgeçirmemiştir. Zira Ebû Hüreyre bizzat kendisi için şöyle demiştir:

⁷ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 2/313. Benzer içerikteki rivâyet için bk. Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belâzürî, *Cümelün min ensâbi'l-eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr v.dğr. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996), 10/449.

⁸ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 2/314; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, Fethü'l-Bârî şerhu Sahihî'l-Buhârî, tsh. Mu-hibbüddin el-Hatîb (Beyrüt: Dâru'l-Marife, 1379/1959), 7/76.

⁹ Âyetin devamı: ... işte onlara hem Allah hem de bütün lânet ediciler lânet eder. Kur'an-ı Kerim Meali, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), Bakara, 2/159.

¹⁰ Bakara, 2/159.

¹¹ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 2/314; Ebû's-Seâdât Mecdüddin el-Mübârek b. Esîrüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Câmi'u'l-usûl fi châdisi'r-Rasûl*, thk. Abdulkadir Arnâüd (Şam:Mektebetü'l-Hilvânî, 1392/1972), 8/22.

“Muhakkak ki Ebû Hüreyre ne (bildiklerini) gizler ne de (bildiklerini) yazar.”¹² Yani Ebû Hüreyre ezberlediği hadisleri insanlara haber verir; ancak yazma bilmediği için de onları yazmaz.

Öte yandan Ebû Hüreyre, birçok hadisi ezberinde tutma becerisini Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bağlamaktadır. Zira Ebû Hüreyre diyor ki “Ben (Ya Rasûlellah) sizden bir hadis işittiğimde onu unutuyorum dedim. Hz. Peygamber (s.a.v.) “Ridânı ser.” dedi ve eliyle bir şey avuçlayarak ona (ridâmın içine) koydu ve daha sonra “Onu birleştir.” dedi ve ben de onu birleştirdim. İşte bundan sonra daha hiçbir hadisi unutmadım.”¹³

Bütün bu bilgiler bazı sahâbîlerin duymadıkları birçok hadisi Ebû Hüreyre'den duymaları nedeniyle yer yer şaşkınlığa düştüklerini gösterse de Ebû Hüreyre'nin hadisleri öğrenme ve ezberleme için Hz. Peygamber (s.a.v.) ile uzun zaman geçirmesi ve bunun için özel mesai harcaması onları ikna etmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin yukarıda verilen sözlerinden de anlaşıldığı üzere o, hadis rivâyet etmeyi çok seven biri olmamakla birlikte manevi sorumluluk nedeniyle rivâyet işini ihmal etmeyen basiretli bir kişidir.

III. Muhammed b. Ebû Bekir er-Razi (v. 666/1268 sonra) ve Muhtaru's-Sihâh Adlı Eseri

Muhammed b. Ebû Bekir, Rey'de doğmuş ve tahsilini Buhara ve Semerkant'ta tamamlamıştır. Buhara'nın 616/1220 yılında, Semerkant'ın ise 617/1220 yılında Moğollar'ın eline geçtiği göz önünde bulundurulduğunda Muhammed b. Ebû Bekir'in tahsilini bu tarihlerden önce yaptığı ve hicri 6. yüzyılın son çeyreği içinde doğduğu anlaşılır.¹⁴

Râzî, Mısır ve Şam'da bulunduktan sonra, Anadolu'ya geçerek uzun süre Artuklular'ın ülkesinde kalmış ve burada eserlerini telif etmiştir. Konya'da belli bir süre kalan Râzî, Mecdüddîn İbnü'l-Esîr'in (v. 606/1210) *Câmi'u'l-uşûl* adlı eserini Sadreddin Konevî'ye (v. 673/1274) okuyarak eseri rivâyet etmek ve okutmak için icâzet almıştır. Birçok eser telif eden Râzî'nin eserleri incelendiğinde belâgat, şiir, edebiyat, tasavvuf, hadis, fıkıh, kelâm gibi çeşitli sahalarda bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Râzî dil ve tefsir alanında öne çıkan bir âlimdir. Râzî'nin 666/1268 yılından sonra vefât ettiği kaydedilmiştir.¹⁵

¹² İbn Sa'd, *Tabâkat*, 2/314; Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Tarihü Medineti Dimaşk*, thk. Mühubbuddin Ebû Said (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1419/1998), 67/342.

¹³ Ebû Abdullah Muhammed b. ismâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, thrc. ve şerh, Mustafâ ed-Dîb el-Buğâ (Dimaşk-Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1993/1407), “İlim”109, 1/56; İbn Sa'd, *Tabâkat*, 2/314.

¹⁴ Hüseyin Elmalı, “Râzi, Muhammed b. Ebû Bekir” *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV. Yayınları, 2007), 34/487.

¹⁵ Elmalı, “Râzi, Muhammed b. Ebû Bekir”, 34/487.

Araştırmamızın ana kaynağı olan *Muhtâru's-sihâh* adlı eser ise Râzî'nin yazdığı eserlerden biridir. Razî bu eserini Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî'nin (v. 400/1009?) *Tâcu'l-lüga ve sihâhu'l-A'rabiyye* isimli telifinden yararlanarak muhtasar bir şekilde telif etmiştir. Ayrıca Muhammed b. Ahmed el-Ezherî'nin (v. 370/980) *Tehzîbü'l-lüga* adlı eserinden faydalı gördüğü birçok bilgiyi de bu eserine almıştır. Eserinde muhaddis, fakih ve ediblere birinci de-recede gerekli olan kelimelere yer vermiştir. Daha kolay ezberlensin diye zor ve garib kelimelere yer vermemiştir.¹⁶

Öte yandan *Muhtâru's-sihâh*, Murtazâ ez-Zebîdî'nin (v. 1205/1791) *Tâcü'l-arûs* ve Saîd b. Abdullah eş-Şertûnî'nin (v. 1265/1849) *Akrebü'l-mevârid*i gibi sözlüklerin kaynaklarındandır. Birçok eseri bulunan Râzî'nin bazı eserleri şunlardır: *Tefsîru garibi'l-Kur'âni'l-azîm*, *Es'iletü'l-Kur'ân*, *el-Hidâye mine'l-i'tikâd*, *et-Târîh*, *Hadâ'îku'l-hakâ'ik*, *Ravzatü'l-feşâha*, *Künûzü'l-berâ'a bi-letâ'ifi rumûzi'l-ibâre*, *Kitâbü'l-Emsâl ve'l-hikem*, *Meğâni'l-me'ânî*.¹⁷

IV. Ebû Hüreyre'nin Muhtaru's-Sihah'da Geçen Rivâyetleri

A. **لو حدثتكم بكل ما أعلم لرميتموني بالقشع** Her Bildiğimi Size Anlatsaydım Üzerime Post Atardınız

Muhammed b. Ebî Bekir er-Râzî (v. 666/1268'den sonra) *Muhtâru's-Sihâh* adlı çalışmasında “قشع” kelimesini (fanın kesrasiyla) kuru cilt anlamında olduğunu belirttikten sonra söz konusu ifadenin Ebû Hüreyre'nin hadisinde de geçtiğini söyleyerek yukarıda verilen rivâyeti, açıklaması için referans göstermiştir.¹⁸ Râzî'nin “قشع” ifadesi için “kuru cilt” şeklinde söylediği manayı dikkate alırsak bu ifadeden kırbaçlama kastedildiği söylenebilir. Buna göre Ebû Hüreyre rivâyeti

”لو حدثتكم بكل ما أعلم لرميتموني بالقشع“

”Her bildiğimi size anlatmış olsaydım üzerime post atardınız“¹⁹ şeklinde - gereksiz biri veya hıyanet manası kastedilerek- çevrilebilir.

Ebû Bekir Râzî'nin bu açıklamasına karşı rivâyette geçen “قشع” ifadesini farklı açıklayanlar da olmuştur. Örneğin Zemahşerî (v. 538/1144) ise “قشع” için yukarıda verilen açıklamalara ilaveten bu kelimenin taş vb. yeryüzü cisimleri

¹⁶ Ebû Abdillâh Zeynüddin Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh* (Müellifin Mukaddimesi), thk. Mahmud Hâtir (Beyrût: Mektebetu Lübnan, 1415/1995), 1.

¹⁷ Elmalı, “Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir”, 34/487-488.

¹⁸ Ebû Abdillâh Zeynüddin Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, thk. Mahmud Hâtir (Beyrût: Mektebetu Lübnan, 1415/1995), 560.

¹⁹ Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, 560.

manasında olacağını söylemiştir.²⁰ Bu açıklamaya göre Ebû Hüreyre rivâyeti “Her bildiğimi size anlatmış olsaydım beni taşlardanız” şeklinde tercüme edilebilir. Ayrıca Zemahşerî kelimenin balgam manasına da geldiğini beyan etmektedir. Bu son açıklamaya göre ise Ebû Hüreyre rivâyeti, “Her bildiğimi size anlatmış olsaydım bana tükürürdünüz.” şeklinde çevrilebilir.²¹

Mecdüddin İbn Esîr el-Cezerî (v. 606/1210) mezkur rivâyette geçen “قشع” kelimesini deri manasına gelebileceğini belirttiikten sonra ifadenin (fanın fet-hasıyla) ahmak manasına da geldiğini beyan etmektedir.²² İbn Esîr’in bu açıklamasına göre Ebû Hüreyre rivâyeti “Her bildiğimi size anlatmış olsaydım beni ahmak biri olarak görürdünüz” şeklinde çevrilebilir.

İbn Abdülber (v. 463/1071) ise “قشع” kelimesinin çöplük manasında olduğunu belirtmiştir.²³ Ebû Hüreyre rivâyeti bu açıklamaya göre ise “Her bildiğimi size anlatmış olsaydım beni çöplüğe atardınız” şeklinde tercüme edilebilir.

Öte yandan -tespit edebildiğimiz nispette- bazı rivâyetlerde “قشع” ifadesi yerine, aptal anlamındaki “خرق”, diyalogo kesme manasında olan “قطع”²⁴, çömlek manasında olan “خزف”, taşlar anlamındaki “احجار”, (bir kısım) hayvan pisliği manasındaki “عر” ifadeleri geçtiği²⁵ tespit edilmiştir.

Bahsi geçen rivâyet, hadis kaynaklarında araştırıldığında ise rivâyetin bazı farklılıklarla birlikte birçok kaynakta geçtiği görülmekte²⁶ ve Ebû Hüreyre'nin neden bu sözü söylediği anlaşılmaktadır. Kaynak ismi vermek gerekirse Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde naklettiği rivâyette Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivâyet etmesinin nedeni kendisine sorulduğunda bu sözünü söylediği ve ayrıca bildiklerini söylemesi durumunda kendisine nazar bile edilmeyeceğini ifade ettiği aktarılmaktadır.²⁷ Mevkûf olan rivâyet cerh ve tadil açısından incelendiğinde ise rivâyetin sahih olduğu anlaşılmaktadır.²⁸

²⁰ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî *el-Fâik fî garîbi'l-hadis*, thk. Muhammed el-Becâvî vd. (Suriye: Dâru'l-Fikr, 1399/1979), 3/198.

²¹ Zemahşerî *el-Fâik*, 3/198.

²² Ebû's-Seâdât Mecdüddin el-Mübârek b. Esîrüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadis ve'l-eser*, thk. Mahmud Muhammed Tannâcî vd. (Riyâd: Mektebetü'l-İslâmiyye, ths.), 4/66.

²³ Ebû Ömer Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *Câmi'u beyâni'l-İlm ve fedlih*, thk. Ebû Eşbâl ez-Zehîr (Suudi Arabistan: 1414/1994), 2/1001.

²⁴ Ebû İshak İsmail b. Cafer b. Ebî Kesir, *Hadîsu Ali b. Cafer es-Sadî 'an İsmail b. Cafer el-Medenî*, thk. Ömer b. Rafûd, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1998), 270.

²⁵ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâûd v. dğr. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle., 1999/1420), 1 nolu dipnot, 16/562-564.

²⁶ Müsned, 16/563; İbn Abdülber, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, 2/1001; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabâkatu'l-esfîyâ* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, 1988/1409), 1/381.

²⁷ Müsned, 16/563.

²⁸ Müsned, 1 nolu dipnot, 16/563.

Görüldüğü gibi Ebû Bekir er-Râzî tarafından kaleme alınan *Muhtaru's-sihâh'da* nakledilen Ebû Hüreyre rivâyetinde geçen bir ifade ekseninde, farklı lügavî izahların olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte çok az bir farklılıkla birlikte rivâyetin temel hadis kitaplarında da geçtiği görülmektedir.

B. *إن الشيطان إذا سمع الأذان مَرَّ وله حُصاص* /Şeytan Ezanı İştittiğinde Hızlı Adımlarla (Koşarak Oradan) Gider

Muhammed b. Ebî Bekir er-Râzî *Muhtaru's-Sihâh* adlı çalışmasında “حصص” maddesini açıklarken “حُصاص” ifadesinin hızlı adım atma manasına geldiğini söylemiş ve bu ifadenin Ebû Hüreyre hadisinde geçtiğini belirtmiştir.²⁹

Yine Zemahşeri ve İbn Esîr de söz konusu ifadenin hızlı koşma anlamında olduğunu belirttikten sonra bu ifadeyi (eşek gibi) kulaklarını başına yapıştırıp, kuyruğunu sağa sola sallayıp kaçması manasında olacağını söylemişlerdir. Ayrıca ifadenin “yellenme” anlamına da geldiğini beyan etmişlerdir.³⁰ Bu açıklamalara göre Ebû Hüreyre rivâyeti şu iki şekilde çevrilebilir:

“Şeytan ezan sesini işittiğinde hızlı adımlarla (oradan) gider/kaçar”

“Şeytan ezan sesini işittiğinde yellenerek (oradan) gider/kaçar”

Araştırıldığında birçok hadis kaynağında geçen bu rivâyetin bazı kaynaklarda metin ziyadesiyle de aktarıldığı dikkatten kaçmamaktadır. Şöyle ki bazı kaynaklarda yukarıda verilen “إن الشيطان إذا سمع الأذان مَرَّ وله حُصاص” rivâyetinin öncesinde “إذا تغولت لكم الغيلان فنادوا بالأذان /Gullar (Cin ve Şeytan cinsinden olan varlık) size farklı suretlerde göründüklerinde ezan okuyunuz...” şeklinde bir cümlenin geçtiği görülmüştür.³¹ Yine bazı kaynaklarda “إن الشيطان إذا سمع الأذان” ifadesi yerine “إذا نودي للصلاة أدير الشيطان وله ضراط /Namaz için nida edildiğinde (ezan okunduğunda) şeytan yellenerek sırtını dönerek (kaçar)”³² şeklinde, diğer bazı kaynaklarda ise rivâyette geçen “مَرَّ” ifadesi yerine “يُزْجَعُ/يُزْجَعُ”³³ ve “يُزْجَعُ/يُزْجَعُ”³⁴ şeklinde farklı ifadelerin geçtiği de gözlemlenmiştir.

Diğer taraftan söz konusu rivâyet sahih bir senedle merfû olarak farklı bir

²⁹ Râzî, *Muhtaru's-sihâh*, 167.

³⁰ Zemahşeri *el-Fâik*, 1/٢٨٩; İbn Esîr, *en-Nihâye*, 1/980.

³¹ Muhammed Abdurraûf el-Münâvî, *Feydü'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'ü's-sahîh* (Beyrût: Daru'l-Marife, 1391/1972), 1/318; Alaüddin Ali b. Hüsameddin el-Burhân Fevrî, *Kenzü'l-ümmâl fi süneni'l-akvâl ve ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî (Suriye: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981), 6/706.

³² Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûti, *et-Tavdîh Şerhü'l-Câmi'ü's-sahîh*, thk. Rıdvan Câmi' Rıdvan (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1419/1998), 1/644.

³³ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdü'l-Bakî (Beyrût: Dâru İhyâ'î'l-Kütübî'l-Arabîyye/Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, 1991/14129), “Salât”, 8, 1/291; Müsned, 16/183.

³⁴ Zemahşeri *el-Fâik*, 1/289.

içerikte *Buhârî ve Müslim* gibi önemli hadis kaynaklarında geçtiği görülmektedir. Şöyle ki bu kaynaklarda “şeytanın ezanın sesini işitmek için yellenecek kaçtığı daha sonra görevi olan saptırma işine tekrar başladığını” ifade eden farklı bir içeriğe sahip rivâyetlerin de olduğu dikkatten kaçmamaktadır.³⁵

Sonuç olarak *Muhtaru's-Sihâh'da* “حصص” maddesiyle ilgili olarak zikredilen “حصاص” kelimesinin hızlıca kaçmak anlamına geldiğini teyid etmek için Ebû Hüreyre hadisi referans gösterilmiş ve mezkur kelimenin hadiste de aynı manaya geldiğine işarette bulunulmuştur. Rivâyet incelendiğinde ise şeytanın ezan sesinden rahatsız olduğu ve ezanı işitmek için ezanın okunduğu mekânı terk ettiği bilgisinin rivâyetin ana teması olduğu anlaşılmış ve bazı kaynaklarda şeytanın ezanda olduğu gibi ikâmette de ilgili mekânı terk ettiği yönünde bilgi verildiği tespit edilmiştir.³⁶

Bu bilgilerin yanı sıra *Muhtaru's-Sihâh'da* geçen Ebû Hüreyre rivâyetinin merfû olup olmadığına temas edilmemiş olsa da yapılan araştırmada rivâyetin merfû olarak nakledilen sahih bir rivâyet olduğu ve rivâyetin birçok farklı varyantta nakledildiği görülmüştür.

C. حِمْيَ /Hismâ (Çölde Bulunan Bir Yer Adı)

Muhammed b. Ebî Bekir er-Râzî *Muhtaru's-Sihâh* adlı çalışmasında “حسم” maddesini açıklarken “حِمْيَ” ifadesinin çölde bir yer olduğunu söylemiş ve bu ifadenin Ebû Hüreyre hadisinde de geçtiğini belirterek “حِمْيَ” kelimesine yönelik yaptığı izahı desteklemeye çalışmıştır.³⁷

Râzî'nin sözünü ettiği Ebû Hüreyre hadisi araştırıldığında, hadisin bazı kaynaklarda şu içerikte aktarıldığı görülmüştür.

"عن أبي هريرة قال: يا أهل الشام، ليخرجنكم الروم منها كفرةً كفرةً حتى تلحقوا بسنك من الأرض. قيل: وما ذاك السنك؟ قال: حسمي جذام، ولتسيرن الروم على كوادنها، متعلقي جعابها بين بارق ولعلع"

“Ebû Hüreyre dedi ki: “Rumlar sizi köy köy, oradan (Şam diyarından) yeryüzünün verimsiz parçasına kadar çıkaracaklardır.” Denildi ki “Verimsiz olan parça nedir?” Dedi ki “Cüzam’ın (yurdu olan) Hismâ’dır. Rumlar, Bârik ile Lau’la’ arasında, oranın (Şâm’in) bineklerini, (oranın askeri) teçhizatlarını kullanarak sürecekler.”³⁸

³⁵ Buhârî, “Amel”, 18; Müslim “Salât”, 389.

³⁶ Buhârî, “Amel”, 18; Ebû Muhammed, Abdullah b. Abdur-rahman ed-Dârimî, *Sünenü Dârimî*, thk. Hüseyin Selîm ed-Dârânî (Riyâd: Dâru'l-Muğni, 2000/1421), 2/769.

³⁷ Râzî, *Muhtaru's-sihâh*, 167.

³⁸ Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Muhtasarü Tarîhi Dimaşk*, thk. Ruhiyye Nevvâs v.dğr. (Dimaşk, Dâru'l-Fikr, 1404/1984), 1/246; Benzer içerikteki rivâyet için bk. Berik b. Muhammed b. Berik, *Gazvetu Mute ve's-serâya ve'l-buû'su'n-nebeviyyetü's-şimâliyye* (Medîne: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, 1424/2004), 75.

Nakledilen rivâyette Ebû Hüreyre, -büyük bir olasılıkla bir kıyâmet alâmeti olarak- gün gelip Rumların, Şam ehlini yaşadıkları yurttan Cüzam kabilesinin yerleşkesi olan Hismâ diyarına kadar çıkaracakları yönünde bilgi vermiştir. Benzer bir rivâyette ise Ebû Hüreyre'nin bunu söylemesindeki asıl sebebin Sıf- fin hadisesi olduğu ve Ebû Hüreyre'nin bu olaydan daha vahim bir olayın ger- çekleşeceğiyle ilgili olarak yukarıdaki bilgileri verdiği anlaşılmıştır.³⁹ Bu bilgi- lerin yanı sıra Ebû Derdâ (v. 32/652) gibi bazı sahâbilerin de bu yönde bilgi verdikleri gözlemlenmiştir.⁴⁰

Ebû Hüreyre tarafından mevkûf derecede nakledilen rivâyetin cerh ve tadil açısından incelemek istesek de rivâyetin muallak olarak aktarılması ve senedi tespit edilememesi nedeniyle sıhhat durumuna ulaşılamamıştır. Ancak rivâye- tin sahih olması muhtemel görünmektedir. Çünkü her muallak hadis mutlak olarak zayıf değildir. Ayrıca tarihi bir bilgi olması açısından da dikkate alın- ması makul görünmektedir. Bununla birlikte rivâyetin geleceğe yönelik bir mana muhtevasına sahip olması, rivâyetin hükmen merfû olması ihtimalini akla getirmektedir. Fakat bu açıklamanın, şahsi gözlemleri ve izlenimleri neti- cesinde Ebû Hüreyre'de oluşmuş bir kanaat olduğu da söylenebilir.

D. الْحَجَل/ Birbirine Dolanmış Yeşillik

Râzî, *Muhtaru's-Sihâh* adlı çalışmasında “حجل” maddesini açıklarken “الحجل” kelimesinin “yeşilliği birbirine dolanmış yer” manasında olduğunu söylemiştir. Daha sonra bu açıklamasıyla ilgili olarak Ebû Hüreyre hadisinde geçen “حجل” ifadesinin mezkur manada olduğunu söyleyerek bu hadisi, yap- tığı açıklama için referans göstermiştir.⁴¹

Râzî'nin sözünü ettiği Ebû Hüreyre hadisi, bazı kaynaklarda şu içerikte geç- tiği tespit edilmiştir:

“إِنَّ رَجُلًا ذَهَبَ لَهُ أَيُّتُقُ فَطْلَهَا فَأَتَى عَلَى وادِ حَجَلٍ مُعْنٍ مُعْشَبٍ فَوَجَدَ أَيُّتُقَهُ فِيهِ”

“Bir adamın develeri kaybolmuştu. Bunun üzerine adam develerini aradı. Daha sonra yeşilliği birbirine dolanmış, (bitkilerle) zengin ve çayırı olan bir vadiye geldi ve develerini orada buldu”⁴²

Bazı kaynaklarda ise “فأتى على واد/ bir vadiye geldi” ifadesi yerine “مَرَّ رَجُلٌ بِوَادٍ/bir vadiden geçti” şeklinde benzer bir mana ile nakledilmiştir.⁴³ Bahsi ge- çen Ebû Hüreyre rivâyetinde bir kişinin develerini kaybettiği, bu sebeple de- velerini bulmak için aramaya koyulduğu ve nihayet develerini yeşilliği bol, çayır çimeni olan bir vadide bulduğundan söz edilmiştir. Ancak yaptığımız araş- tırma nispetinde Ebû Hüreyre'nin hangi sebeple böyle bir açıklama yaptığını

³⁹ İbn Asâkir, *Muhtasarü Tarihi Dimaşk*, 8/450.

⁴⁰ İbn Asâkir, *Muhtasarü Tarihi Dimaşk*, 8/450.

⁴¹ Râzî, *Muhtârü's-sihâh*, 196.

⁴² Zemahşerî *el-Fâik*, 1/355; Benzer rivâyet için bk. İbn Esir, *en-Nihâye*, 2/12.

⁴³ Ebû Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Garîbü'l-hadis*, thk. Abdülmutî Emin Kalacı (Beyrût: 1403/1983), 1/266.

tespit edemedik. Bunun yanı sıra rivâyetin muallak ve mevkûf bir rivâyet olduğu gözlemlenmiştir.

E. اَئِمُّ لُكْعٍ / Çocuk Orda mıdır?

Râzî, *Muhtaru's-Sihâh* adlı çalışmasında “لُكْعٍ” maddesini açıklarken “لُكْعٍ” kelimesinin “küçük çocuk” anlamında olduğunu söylemiştir. Daha sonra bu açıklamasıyla ilgili olarak Ebû Hüreyre hadisini referans göstererek hadiste geçen “لُكْعٍ” ifadesinin bu manada olduğunu belirtmiştir.⁴⁴ Kaynaklarda yaptığımız araştırmada adı geçen Ebû Hüreyre hadisinin şu içerikte geçtiğini tespit ettik:

"عن أبي هريرة الدوسي رضي الله عنه، قال: خرج النبي صلى الله عليه وسلم في طائفة النهار، لا يكلمني ولا أكلمه، حتى أتى سوق بني قينقاع، فجلس بفناء بيت فاطمة، فقال «أئِمُّ لُكْعٍ، أئِمُّ لُكْعٍ» فحبسته شيئا، فظننت أنها تلبسه سخابا، أو تغسله، فجاء يشتد حتى عانقه، وقبله وقال: «اللهم أحبيه وأحب من يحبه»

*Ebû Hüreyre şöyle anlatıyor: “Hz. Peygamber (s.a.v.), günün bir vaktinde - benimle konuşmadan ve ben de kendisiyle konuşmadan- çıkıp Benî Kaynuka çarşısına vardı. Daha sonra da Hz. Fatıma'nın evinin avlusunda oturup, (Hz. Hasan'ı kast ederek) “Küçük çocuk orda mı?” diye sordu. Hz. Fatıma onu (Hz. Hasan'ı) biraz bekletti. Herhâlde ona kokulu gerdanlık takıyordu veya onu yıkıyordu. Daha sonra o (çocuk) hızlıca Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ona sarıldı, onu öptü ve şöyle buyurdu: “Allah'ım onu sev ve onu seveni de sev.”*⁴⁵

Ebû Hüreyre'nin merfû olarak naklettiği ve sahih kaynaklarda geçtiği görülen bu hadiste Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Benî Kaynuka adındaki Yahudi kabileye ait çarşıya gittiğini, daha sonra kızı olan Hz. Fatıma'nın evine giderek Hz. Hasan'ı “لُكْعٍ/küçük çocuk orda mı?” diye sorup yanına gelmesini istediğini, yanına geldikten sonra onu sevdiğini ve onun için dua ettiğini haber vermiştir.⁴⁶

Yaptığımız araştırmada konuyla ilgili benzer içerikte rivâyetlerin olduğu ve tüm rivâyetlerde “لُكْعٍ” ifadesi geçtiği görülmüştür. Söz konusu kelimeyi garibü'l-hadîs eserlerinde incelediğimizde ise müelliflerin mevzu bahis olan kelimeyi Râzî gibi “küçük çocuk” anlamında açıkladıkları anlaşılmıştır.⁴⁷ Ayrıca bu kelimenin, köle, ahmaklık, kir, bilgisi az ve akli kıt olan kişi gibi manalara da geldiği⁴⁸ görülmekle birlikte Râzî'nin verdiği anlamın daha açıklayıcı ve siyaka uygun olduğu gözlemlenmiştir.

V. Sonuç

⁴⁴ Râzî, *Muhtaru's-sihâh*, 612.

⁴⁵ Buhârî, “Büyû”, 49; Benzer rivâyet için bk. Müslim, “Fedâil”, 8.

⁴⁶ Buhârî, “Büyû”, 49; Benzer rivâyet için bk. Müslim, “Fedâil”, 8.

⁴⁷ İbn Esîr, *en-Nihâye*, 4/546; Zemahşerî *el-Fâik*, 3/198.

⁴⁸ İbn Esîr, *en-Nihâye*, 4/546.

Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(1) Ebû Hûreyre'nin ismi konusunda bazı farklı rivâyetler olsa da bunun, onun tanınmadığı manasına gelmediğı, adı geçen sahabînin "Ebû Hûreyre" künyesiyle herkes tarafından bilinen bir kişi olduğı anlaşılmıştır. Binaenaleyh Ebû Hûreyre'nin tanınmadığı yönünde yapılan polemikler gereksizdir.

(2) Ebû Hûreyre'nin, hadis rivâyeti için uzun yıllar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında bulunduğı ve bunun için özel gayret sarfettiğı görölmüştür. Hatta bu gerçeklik kendisi gibi sahabî olan Abdullah b. Ömer tarafından dile getirilmiştir. Bu durum onun hadisler açısından özel bir konuma sahip olduğunu göstermiş ve neden daha çok hadis bilgisine sahip olduğunu anlaşılır kılmıştır.

(3) Ebû Hûreyre'nin başka sahabîlerden hadis rivâyet ettiğı gibi bazı sahabîlerin de kendisinden hadis rivâyet ettiğı gözlemlenmiştir. Bu da onun hadis rivâyeti açısından kadri bilinen bir sahabî olduğunu kanıtlamıştır.

(4) Birçok eseri bulunan Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzi, *Muhtâru's-Sihâh* adında bir Arapça sözlük yazmış ve bu eserinde tespit edildiğı kadarıyla altı yüz otuz rivâyet nakletmiş ve bunları lügavî açıklamaları için referans göstermiştir. Bu rivâyetlerden beş tanesinin Ebû Hûreyre'ye ait olduğı tespit edilmiştir.

(5) Râzi'nin *Muhtaru's-Sihâh* adlı çalışmasında altı yüz otuz rivâyet aktarması, onun bir dilci olmanın yanında bir hadisi gibi hadis bilgisine sahip olduğunu, eserinde hadislere çok güven duyduğunu, yazdığı mezkur eserin bir sözlük olmasına rağmen bir hadis cüzünden fazla hadis içerdiğini gözler önüne sermiştir.

(6) Râzi'nin, bir Arapça kelimenin anlaşılması için hadisleri referans göstermekle aslında zikrettiğı hadisi de açıkladığı, dolayısıyla bu yönüyle yazdığı eserin garibü'l-hadis eseri olma yönünün de olduğı gözlemlenmiştir.

(7) Râzi'nin kelimeleri açıklarken yer yer bazı hadisleri referans göstermesi, onun, hadis literatüründen olan garibü'l-hadis türü eserlerden yararlandığı, dolayısıyla yazdığı *Muhtâru's-Sihâh* adlı çalışmanın kaynakları arasında garibü'l hadis eserleri olduğı ihtimalini güçlendirmiştir.

(8) Râzi'nin bazı hadislerde geçen ifadelere yönelik yaptığı açıklamaların, garibü'l-hadis eserlerinde aynı ifadeler için yapılan izahlar ile uyum içinde olduğı, ancak aynı kelime için garibü'l-hadis eserlerinde aktarıldığı hâlde *Muhtâru's-Sihâh'da* aktarılmayan farklı izahların da bulunduğı tespit edilmiştir.

(9) *Muhtaru's-Sihâh'da* geçen Ebû Hûreyre rivâyetlerinin, hadisin müntehası bakımından ikisinin merfû diğeri üçünün ise mevkûf olduğı tespit edilmiştir. Ayrıca bu rivâyetlerin üç tanesinin sahih, iki tanesinin ise zayıf olduğı gözlemlenmiştir.

Bu sınırlı çerçevedeki çalışmadan, İslâmî ilimler alanlarının birbiriyle iç içe olduğı, belli bir alan için yazılan bir çalışmada, diğeri alanları ilgilendiren bilgilerden yararlanıldığı, bunun da yapılan çalışmaya çok yönlü olma ve ilmî bir

derinlik vasfı kazandırdığı anlaşılmıştır. O hâlde günümüz akademik camiasında hâkim olan “tek alanda uzmanlaşma ve ömrü bir alana yoğunlaşarak geçirme” eğiliminin yeniden gözden geçirilerek değerlendirilmesi gereksiniminin gündeme getirilmesi, ilim camiası açısından hayati bir önem arz etmektedir.

“Hz. Ebû Hureyre'nin Muhtâru's-sihâh'ta Referans Alınan Rivâyetleri”

Özet: Sahâbiler, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) indirilen Kur'an-ı Kerim'in bilinmesinde önemli bir konuma sahip oldukları gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hem Kur'an'da geçen hem de Kur'an-ı Kerim'in temas etmediği birçok konuda yaptığı açıklamaların bilinmesinde de mühim bir konuma sahip olmuşlardır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu konularda yaptığı açıklamalar, ilgili terminolojide hadis diye ifade edilmektedir. Sahâbilerin bir kısmı Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerini öğrenmek ve öğretmek için özel çaba harcamışlar, dahası nöbetleşe hadis semâ etmişler hatta hadisleri kendi aralarında müzakere etmekten bile geri durmamışlardır. Bu sahâbiler arasında Ebû Hureyre çok özel bir konuma sahiptir. Çünkü onun bu husustaki ilgi ve alakası ileri derecede olmuş ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) âhirete irtihâline kadar ondan ayrılmayarak hadis birikimini had safhaya çıkarmıştır. Çalışmada, hadis rivâyeti bakımından nadide bir yere sahip olan Ebû Hureyre'nin, dilci Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzi'nin (v. 666/1268) *Muhtâru's-Sihâh* adlı sözlük eserindeki rivâyetleri ele alınmıştır. Söz konusu rivâyetler; Râzi'nin rivâyetlerin anlaşılmasında kilit rolü olan bazı kelimelere yönelik yaptığı açıklamalar doğrultusunda yeniden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Râzi'nin rivâyetlerde geçen bazı anlaşılması zor olan kelimelere verdiği anlamlar, hadis literatüründe aynı kelimeler için yapılan açıklamalar ile mukayese edilerek aradaki farklara değinilmiştir. Ayrıca çalışmada, *Muhtâru's-Sihâh*'da geçen rivâyetler; hem tahric edilmiş hem de sened müntehâsı, cerh ve tadil açısından araştırılarak tahlil edilmiştir.

Atıf: Sedat YILDIRIM, “Hz. Ebû Hureyre'nin *Muhtâru's-sihâh*'ta Referans Alınan Rivâyetleri”, *Hadis Yetkikleri Dergisi (HYD)*, XXI/1, 2023, pp. 65-77

Anahtar Kelimeler: Hadis, sahâbiler, Ebû Hureyre rivâyetleri, Muhammed b. Ebû Bekir, *Muhtâru's-Sihâh*.